

כגון שהם רוב תושבי העיר נמי הוא מדין התורה בסתמא כפי המנהג, דאדעתא דמנהג העיר נחשב כהתנו בסתמא.

וכן הוא בעניני מכירה, מה הוא בכלל המכר, שאף שאיכא דינים קבועים בפרקי המכירה בב"ב, מה הוא בכלל המכירה – מפורש ברמב"ם (ס"פ כו ממכירה) ובשלחן-ערוך (ח"מ ר"ח, יט) דהוא רק במקום שאין מנהג, אבל במקום שיש מנהג הולכין אחר המנהג, שבסתמא הוא כהתנו שהוא כהמנהג, ולכן אין חילוק מי הם שהנהיגו, דאף אם הנכרים שהם רוב תושבי העיר הנהיגו, נידון בדין התורה בסתמא כהמנהג' (שו"ת אגרות משה ח"מ ח"א עב. ושנה דבריו שם בס' עה, ג).

'כשם שחולקין בתבואה, כך חולקין בתבן ובקש'... פירוש, במקום חדש שאין שם מנהג, אבל כשיש מנהג – הכל כפי המנהג.

לעומתם הדינים שברישא אינם שייכים אלא כאשר יש מנהג קבוע (ר"ן, רשב"א, ריטב"א. וע"ע תורת חיים).

(ע"ב) 'דכולי עלמא יהבי בתילתא ואזל איהו ויהביה בריבעא... קמ"ל דאיבעי ליה לפרושיה ליה'. מכאן מבואר (וכן מריש פרק 'הפועלים'), שאין אומרים 'הדמים מודיעים' כנגד המנהג. שאף על פי שמועילה הוכחת הדמים (לדעה אחת) נגד 'רוב', מנהג עדיף על רוב [שהרי אין הולכין בממון אחר הרוב, אבל הולכין אחר המנהג], ואין להוציא מן המנהג לפי שהיה לו לפרש (קצות החושן שלא, א. והקשה מכאן על דברי תרומת הדשן שאין נראה כן מדבריו. וע"ע בהגהות חות יאיר על הרי"ף ובספר גידולי שמואל).

'בבל נהיגו דלא יהבי תיבנא לאריסא. למאי נפקא מינה? דאי איכא איניש דיהיב, עין יפה הוא, ולא גמרינן מיניה'. משמע שלגבי אחרים בלבד לא גמרינן מיניה, אבל הוא עצמו – מחוייב ליתן ואינו יכול לחזור בו, לא אצל אריס זה ואף לא לגבי אריס אחר שנשכר אצלו בסתם, שכיון שידוע שאיש זה עינו יפה וכך הוא נוהג – סתם קבלנות אצלו על דעת חלוקת התבן, והרי זה כהתנו במפורש. שאם אין אתה אומר כן, לא היה לו לומר 'לא גמרינן', אלא גם הוא עצמו אינו חייב, שלא עשה כן אלא בטובת עין (מתוך אגרות משה ח"מ עה, ג; עו).

'אם אמר לו חכור לי שדה בית השלחין זו או שדה בית האילן זה – יבש המעין ונקצץ האילן מנכה לו מן חכורו'. הגם שבאותה שעה היה שם מעין ואילן, והרי בכגון זה במכר, ודאי אין כאן מקח טעות [אעפ"י שעדיין לא פרע המעות. ריטב"א] – שונה זה שהואיל והבעלים נוטלים חלק בפירות, עדיין יש להם שייכות עם הקרקע, שלא כבמכר שנסתלק המוכר לגמרי (חדושי הר"ן קד).

משמע מלשון זו שדוקא מפני שנוטלים חלק בפירות, הא בשכירות קרקע שמשלם מעות, הרי זה כממכר לזמן ואין כאן מקח טעות. וקשה הלא דעת הר"ן שבשוכר 'בית זה' ונפל אינו משלם אלא עד הזמן שנפל. ושמוא יש לחלק דהכא שאני שלא נפסד לגמרי ויכול להשקותה בדוולא וכד' לא בטלה השכירות. וצ"ע.

דף קד

'האומר לחברו בית כור עפר אני מוכר לך, אע"פ שאין בו אלא לתך – הגיעו... כרמא אני מוכר לך... פרדס אני מוכר לך'... יש ראשונים שגרסו 'בית כור זה... כרם זה...' – אבל מכר בסתם, אין יכול לומר לו 'שמא בעלמא מכרתי לך' וצריך לתת לו בית כור שלם (הראב"ד. וכנראה כן גרס הרמב"ם, וכ"פ בב"י ובשו"ע – קצות החושן ר"ח, א).

רבי מאיר היה דורש לשון הדייט, דתניא ר"מ אומר, אם אוביר ולא אעביד, אשלם במיטבא...'. פירושים שונים נאמרו מה תוספת יש כאן בדרישת הלשון; – התוס' פירשו שיש תוקף לכתיבה זו שנהגו העם, שאפילו אם לא כתבו – כאילו נכתבו (וכ"ד הרא"ש. וכ"פ בשו"ע חו"מ מב, טו. ויש ראשונים שחולקים). וכתב הש"ך (שם סקט"ו): דוקא כשידוע שאדם זה ידע מהנהגה המקובלת לכתוב כן, אבל בלאו הכי, אע"פ שנהגו כן ההדיוטות אין דנים אותו כאילו נכתב שהרי אין כאן תקנת חכמים קבועה.

פירושים נוספים כתבו הראשונים, ועיקרם אחד: כל התנאים דלהלן דרשו לשון הדייט כדרך שדורשים את לשון הכתוב, להוסיף על הפשט המפורש, אם מיתור הדברים או מהקשם זה לזה או ב'אם אינו ענין'. כגון, אם הוביר אינו משלם הפחת שפחתה הקרקע בלבד אלא את כל מה שהיה ראוי לעשות (ע' ברמב"ן ור"ן ושטמ"ק באריכות. ובנתיבות המשפט רז סק"ט) כתב שמחייב עצמו אפילו נאנס ולא עבדה. ובוה יש לפרש 'דורש לשון הדייט' – לחייבו אף באונסין).

ויש מפרשים: שנותן תוקף לכתיבת ההדיוטות כדברי תורה לומר שאין צריך תנאי כפול כבשאר תנאים. וכן חייב אף ב'דאי' שהיא אסמכתא דלא קניא (עפ"י רבנו חננאל. וערמב"ן וש"ר. ואולם יש אומרים שאין זו אסמכתא כיון שכך הפסידו ולא גיזם בהתחייבותו והרי גמר והקנה (ערש"י ורמב"ם שכירות ח, ג), וגם בידו הדבר אם לעשות או לחדול. עתוס' ע"ד). והרי"ד כתב: לומר שיש תוקף לכתיבת ההדיוטות גם בדבר שמן הדין פטור, כגון זה שהוביר שדהו אינה אלא גרמא בעלמא, ורק מחמת הלשון שכתב לו נתחייב לשלם (וכנראה הכוונה שאעפ"י שלא התנה כן כמשפטי התנאים – שאל"כ הלא ודאי מועילים דברים שבכתב לפרש את פרטי תנאי האריסות). וע"ע בשו"ת הרמ"א ג ד"ה התשובה הרביעית ובחדושי הנצי"ב וגידולי שמואל. וע"ע בחדושי הרשב"א ב"ק כ. ד"ה אלא בחצר דלא קיימא לאגרא.

(ע"ב) 'מקום שנהגו לעשות כתובה מלוה – גובה מלוה...'. פירוש, בניגוד למקום שנהגו לכפול מהשומה האמיתית, נוהגים לגבות את הסכום הנקוב בכתובה במלואו כשטר הלואה, ואין חוששין לכבוד המוני ובלתי מועיל שנהגין לכפול מחמת כבוד' (לשון המאירי. ע"ע בספר נחל אשכול פר' תולדות בשם הבעש"ט, על שינוי מן האמת לכבוד חתן וכלה). במקום זה, אפילו הוסיף לה יותר מאשר הכניסה לו באמת – גובה את כל הכתוב בשטר (כן משמעות פירש"י עפ"י כמה ראשונים).

ויש מי שפירש שאפילו במקום שנהגו לכפול, אם כתב לה בלשון מלוה – גובה הכל (ראב"ד). ורב האי גאון פירש שאף כי מן הדין כתובה לא נתינה ליגבות מחיים, במקום שכותבין אותה בלשון מלוה, דרש ר' יוסי את לשון הדייט לומר שנגבית מחיים כמלוה (וע"ע בשטמ"ק).

'הא דקני מיניה הא דלא קני מיניה'. אולם במקום שנהגו שלא להגבות אפילו אם קנו מידו – הכל כפי המנהג (ר"ן).

'דינא הוא דיהיב ליה תלת מאה ותלתין ותלתא ותילתא. רבא אמר: אסמכתא היא...'. משמע שלולא בעיית 'אסמכתא' היה חייב לשלם לפי חשבון החלק שהוביר. מכאן דן הט"ז (חו"מ ע"ג, ה) בנידון מי שנתקשר בשבועה לשלם עשרה זהובים ביום פלוני, ואם לא יפרע עד אז – ישלם סך מסוים לצדקה, וכשהגיע אותו יום, נתן מחצית מן הסכום שנתחייב. והסיק מכאן (והוכיח זאת גם ממקום אחר) שחייב לשלם מחצית מהקנס שנתחייב, כפי ערך הפרעון. וכיוצא בדבר פסק בשו"ת רב פעלים (ח"ב חו"מ יא) בנידון ראובן שהיה נושה בלוי סכום מסוים, והתחייב

ראובן לשמעון שאם יצליח שמעון ליטול מלוי את חובו – יתן לו כך וכך. לבסוף הצליח שמעון ליטול מלוי מקצת מן החוב – ופסק שם שחייב ראובן לשמעון כפי היחס. והביא עוד נידונים דומים. יש מקום בסברא לומר שניידון זה שונה מהקודמים, שתלה המתחייב חיובו במעשה מסויים של חברו [לא של עצמו], והרי יכול לטעון כנגדו, מקצת מן החוב גם אני הייתי מצליח להוציא מלוי בלעדיך, לא נתחייבתי לך אלא על הסכום המלא. ונראה שהכל לפי הענין, כפי ראות הדיין.

'התם לא קא גזים הכא כיון דקאמר מילתא יתירתא – גוזמא בעלמא הוא דקגזים'. ומכל מקום חייב כפי השיעור שראויה השדה לעשות, שעד כדי שיעור זה שיעבד עצמו ואינו בגדר גוזמא שהרי הופסד (ר"ף). והרא"ש הסכים לדין אך לא מטעמו, שכיון שדבריו הינם אסמכתא הרי נתבטלו מכל וכל, ומ"מ חייב לשלם במיטבא מפני שחיובו זה חל אפילו לא כתב, וכדברי התוס'.
ע' בהגהות מהרש"ם שתלה שאלה זו; האם בטלו כל דבריו או רק התוספת המוגזמת, במחלוקת הרמב"ם והראב"ד (מלוה כה, יג).

'אטו הוא אשבח ארעא לא אשבחה?' הלכך חולקין כפי ההסכם שביניהם, אע"פ שבעל הקרקע יוצא נשכר (רמב"ם שכירות ח, יד; חו"מ שכו).

'האי עיסקא – פלגא מלוה ופלגא פקדון... רבא אמר: להכי קרו ליה עיסקא דאמר ליה כי יהינא לך לאיעסוקי ביה ולא למשתי ביה שכרא...' יש אומרים, כיון שלהלכה אסור למקבל העיסקא להוציא הפלגא מלוה לצרכו, ואינם נעשים מטלטלין אצל בניו – יש לאותה מחצית מלוה דין 'מוחזק' ולא 'ראוי', והבכור נוטל בה פי שנים. ואולם דעת המורים נוטה שאותו 'פלגא מלוה' נחשב 'ראוי'.
ולפי זה לכאורה היה הדין בכל הכספים המופקדים בבנקים בארץ ישראל, הנעשים על פי 'התר עסקא' – מחציתם ('פלגא מלוה') נחשבת 'ראוי' ומחציתם ('פלגא פקדון') – מופקד. והבכור יטול פי שנים ממחצית מן הסכום.

'מכל מקום עדיין לבי מהסס כיון דהלב יודע דעיסקות של כהיום (עפ"י המבואר בפוסקים יו"ד קעז), גם חצי הפקדון אינו עומד להחזירו בעין, והוא מוציאו ומחליפו כאוות נפשו...'. – ונראה שמדי ספק לא יצאנו אפילו בנוגע לחצי הפקדון, וקשה להוציא ממון משאר היורשים (על פי שו"ת שבט הלוי ח"ד רטו).
יש להעיר מלשון המאירי שבעצם גם הפלגא אינה 'מלוה' רק לענין שמתחייב באונסין. וצ"ב.

דף קה

'האי מאן דקביל עיסקא מן חבריה ופסיד, טרח ומלייה ולא אודעיה – לא מציי אמר ליה דרי מהיאך פסידא בהדאי...' מבואר בפוסקים (ב"י ורמ"א יו"ד קעז, לד בשם תלמידי הרשב"א ונמוקי יוסף. וכ"ה בחדושי הר"ן) שאם הודיעו על ההפסד ואמר לו: לא אמשיך לעסוק עד שתסכים שנחלק את רווחי העיסקא העתידיים, ולא נמלא בהם את ההפסד – הרשות בידו. שהרי יכול המקבל לחזור בו בכל עת מן העסקא, כדין פועל החוזר באמצע היום (וכמוש"כ התוס' ועוד), ולכן יכול להתנות ככל שחפץ.
ואולם בהגהות אשר"י הביא מאו"י להסתפק בדבר; שמא אם קבעו זמן מסויים לעיסקא, אין לחשב את ההפסדים והרווחים אלא בחישוב כולל אחד בתום אותו זמן, ואינו יכול לדרוש לחשב את ההפסד הנוכחי בפני עצמו ואת הרווח שיבוא בפ"ע. וזה שאמרו שלא הודיעו – אפשר לפי שהיו רגילים לחלק מיד כל

דברים בגוף השדה שהם עיקר בלימתה (= סתימתה וסייגה), כגון עשיית חריץ וכן חריץ והגבהת עפר סביבותיה (ערש"י תוס' ותורא"ש), והעמדת קנים לארוג בהם הקוצים וכד' – על בעל הבית. ואילו אריגת הקוצים עצמה – על האריס. המעדר, הרחת, הדלי והגוד למים – על בעל הבית. ואילו עשיית החריצין למרוצת מי ההשקיה – על האריס (רב יוסף).

יש סוברים שאף בחוכר הדין כן (רמב"ם ח,ב; רמ"ה; שו"ע שכ,ג. והמאירי כתב אף בשוכר). ויש אומרים שהחוכר חייב בכל, שהואיל ונותן דבר קצוב לבעל השדה, אין לבעל השדה שום עסק בשדה כל זמן החכירה, וכל שכן בשוכר קרקע במעות (דעה זו מובאת בטור ורמ"א שם. וע"ש בסמ"ע ובהגר"א).

דפים קג – קד

רמה. המקבל שדות בית השלחין מחבירו באריסות או בחכירות, ויבש המעיין וכיו"ב – באלו אופנים מנכה לו מן הדמים ובאלו אופנים אינו מנכה?

המקבל שדה מחברו ויבש המעיין; אם לא הזכירו בשעת הקבלה 'שדה בית השלחין' – אינו מנכה לו מן הדמים אלא אם יבש הנהר הגדול שאז היא 'מכת מדינה' ומנכה מדמי החכירות. (ואולם אריס המקבל למחצה לשליש או לרביע אינו מנכה. רש"י להלן ותוס'). אבל אם יבשה אמת המים הקטנה בלבד ('נהרא זוטא') – אינו מנכה.

ואפילו יבשו שאר יאורי השדות, ויש כאן גדר 'מכת מדינה' – יכול לומר לו להביא מים בדליים מן הנהר הגדול. ואם אין יכול להביא בדליים מפני מרחק הנהר – אם ארע כן גם לשאר השדות, היינו מכת מדינה ומנכה. ואם לאו – אינו מנכה לו מן הדמים. והמקבל אינו חייב לטרוח בדבר ולהתעסק בה (עפ"י תוס').

אם הזכירו 'בית השלחין' מתחילה; לדברי שמואל, אם המחכיר אמר זאת לחוכר – שם בעלמא הוא שקרא לה ואינו בדוקא, הלכך דינו כאילו לא הזכירו. ואם החוכר אמר למחכיר – בדוקא הוא, ומנכה לו מדמי החכירות.

ולרבינא (וכ"ה בפוסקים) – גם כשאמר מחכיר לחוכר, אם היו נמצאים באותה שדה (או כנגדה. מאירי) והיה די לו לומר 'שדה זו', והוסיף ואמר 'בית השלחין' – מנכה לו מן החכירות אם יבש המעיין. א. כתבו התוס', וכן דעת הר"ף והרא"ש, שהוא הדין בשאמר חוכר למחכיר, יש חילוק אם עומדים בתוכה אם לאו.

ואולם הרמ"ה הרשב"א והר"ן (וכ"פ הטור והרמ"א) חולקים וסוברים שכשאמר החוכר 'בית השלחין', מנכה לו גם כשאינו עומד בתוכה (וע"ע באורך בקצוה"ח שכא,א).

ב. המקבל חייב להתעסק בשדה זו שיבש מעיינה אלא שמנכה מדמיו, ואין הנותן צריך להעמיד לו שדה אחרת כיון שאמר 'זו' [והרי באותה שעה היה שם מעיין, הלכך אין זה כמקח טעות. ער"ן]. ואולם אם אמר החוכר למחכיר 'שדה בית השלחין אני שוכר ממך' בלא 'זו', ויבש המעיין – חייב להעמיד לו אחר (רמב"ן עפ"י התוספתא; ריטב"א).

ג. אין יכול המקבל לחלוק בפירות בעודם מחוברים אעפ"י שממשיך לעבוד בחלק הבעלים, כי כל הפירות משועבדים לכלל השדה עד שייתלשו ויחלקו ביניהם (עפ"י רמב"ן קט:).

דף קד

רמו. אלו הלכות יוצאות מדרישת לשון הדייט?

רבי מאיר היה דורש לשון הדייט, שאמר: המקבל שדה מחברו ולא עבדה – משלם דמים מעולים כפי שהיתה ראויה לעשות, שכך הורגלו העם לכתוב. (ואין די בתשלום פחת הקרקע, כפי שהיה לנו לפרש השטר במשמעות המנימלית. ראשונים בשם רה"ג).

וכן דעת רבי יהודה, שלכך אמר שחייב אדם להביא קרבנות (חובה. תוס') של אשתו, ואם הוא עשיר, הגם שהיא עניה – מביא קרבן עשיר (ואפילו קרבנות שהיתה חייבת מקודם לנישואיה (עפ"י תוס'). ויש חולקים. עתוס' נזיר כד ומאירי). ואם גרשה ונתן לה כתובה, שוב אינו חייב גם אם נשאר עליה קרבנות חובה (רש"י, עפ"י תו"כ) – שכך משמע מלשון השטר (הכתובה – לתוס' / השובר – לפירש"י).

א. יש מפרשים שאלמלא דרש לשון הדייט לא היה במשמע אחריות קרבן שהוא כפרה, רק כיון שנהגו לכתוב – יד בעל השטר על העליונה (רמב"ן, עפ"י פירוש רב האי).

ב. יש אומרים שהלכה כרבי יהודה (עפ"י רב אחא משבחה, בתוס'; תור"פ; רמב"ם שגות יו). ויש מפקקים בדבר [הגם שהלכה כרבי מאיר שדורש לשון הדייט – שאין לדמות כל לשון הדייט זל"ז] (עתורא"ש).

הלל הזקן התיר בניהם של אנשי אלכסנדריה הגם שבשעת כניסת הנשים לחופה היו באים אחרים וחוטפים אותן, מפני שיש לשמוע מנוסה שטר כתובתם שאין קידושיהן חלים אלא עם כניסה לחופה. רש"י פירש שכן היו כותבים באירוסין. והרי"ד פירש שכתבו בנישואין, ומתוך זה ידע הלל שגם קידושיהם נעשו על זה התנאי.

רבי יהושע בן קרחה אומר: המלוה את חבירו – לא ימשכנו (ע"י שליח בית דין) משכון ששוויו יתר על חובו, שכך כותב לו (כשמשיב המלוה ללווה את העבוט באופן זמני. רש"י 'תשלומתא דאית לך עלי כל קבל דיכי'.

יש מפרשים שהלווה כותב בשטר הלוואה לשון זו. ואילו היתה הכוונה למלוה עצמה, הלא פשיטא שאינו חייב אלא כמה שלוה – רק כוונתו על המשכון, ולמדנו מזה שלא יהא שוויו יתר על החוב (רמב"ן, לפירוש רה"ג. וכ"כ הר"ן. וע"ע במאירי).

רבי יוסי אומר: מקום שנהגו לעשות כתובה – מלוה, גובה ככל הכתוב בשטר, כמלוה. (יש מפרשים שהיא כמלוה הנגבית מחיים ולא ככתובה. ויש מפרשים: כמו שנהגו להגבות לאשה כשתבוא לגבות, כך גובה חתן מחמיו. ע"ע בחדושי הר"ן).

כתבו בתוס' שהחידוש בדרישת לשון הדייט הוא שבמקום שהורגלו בני אדם לכתוב כן בשטרות מעצמם בלא תיקון חכמים, אפילו אם לא כתב דנים כאילו נכתב כן [וכן בהוראת הלל הזקן, אפילו למי שלא ראה כתובות אמו מכשיר. ולענין דין משנתנו שהמקבל משלם הכל אם הוביר, וכן בדינו של רבי יהודה ושל רבי יהושע בן קרחה – בכל מקום כך הדין, כיון שכבר נהגו הכל לעשות כן. רמב"ן].

ויש מפרשים באופנים אחרים, ולדבריהם אין מקור לדין זה.

רמז. המקבל שדה מחברו לזרעה שומשמיין, וזרע בה חטים – הזולות יותר מן השומשמיין ורווחן פחות – מה דינו כשצלחה עבודתו ועשה יכול כשווי השומשמיין, ומה הדין כשהרויח יותר משאלו היה זרע שומשמיין?
המקבל שדה מחברו לזרעה שומשמיין וזרעה חטים, למסקנא אמר רב אשי שאם עשתה כשווי שומשמיין – חולקים בהם כאילו עשה שומשומים, ואין בעל הקרקע חייב לנכות משכרו את חסכון הכחשת הקרקע שהיתה נכחשת יותר אילו זרע שומשמיין, שאין אדם נמנע מכחש הקרקע אם ייכחש שכרו.
כתב הרמב"ן עפ"י התוספתא (ט"ז) שהדברים אמורים רק בקבלנות, שידו של המקבל על התחנתנה הואיל וחייב לעשות מה שאמר לו בעה"ב, אבל החוכר שדה – מנכה מדמי חכירותו דמי כחש הקרקע. ויש חולקים (רשב"א ורא"ה, מובא בחדושי הר"ן).
אם הורווחו החטים ועשו יותר משומשמיין – הרווח הנוסף אינו שייך למקבל בלבד אלא חולקים גם בו כפי ההסכם שביניהם.

וגם כאן אינו מנכה לו חסכון הכחשת הקרקע (טור וש"פ).
יש אומרים שבשני האופנים יש לאריס תרעומת על בעל הקרקע, ואם הלה רוצה להיות נקי מהתרעומת צריך לפייס את האריס (ערמב"ם ה, יד וח"מ שכו). ויש מפרשים לאידך גיסא, שבעל השדה הוא שיש לו תרעומת על האריס ששינה מהתנאי שביניהם והריהו נצרך לשומשמיים (עט"ז).

מסרו לזרוע חטים וזרע שומשמיין – נוטל המקבל חלקו הראוי, ונותן אחר כך בכדי כחש קרקע (מאירי).

רמח. הנותן לחברו סחורה לעשות בה עסק (בסתם) – האם דינה כמלוה או כפקדון, והאם יש הגבלה לשימוש של המקבל בסחורה? ומה הדין אם מת המקבל?

תקנו חכמים לטובת שני הצדדים, שכל עסקה תהא חציה כמלוה – באחריות המקבל, וחציה פקדון – באחריות הבעלים. ונחלקו הדעות באותו חצי של מלוה, האם ביד מקבל העסק להוציא או לצרכיו ככל חפצו, או שמא לא ניתן לו אלא לעסוק בו (שעל ידי כן יטרח בכל ויעסוק בו יפה (רש"י)), וגם הנותן בטוח בכספו. תוס'.) וכן אמר רבא. וכיון שכך, אמר רבא שאם מת – אין אותו חצי מלוה נידון כ'מטלטלי דיתמי' שאינם משתעבדים.

א. נוטלו מן היתומים בלא שבועה – אם הוא בעין, או שידוע שבא מחמת העסק. ואם לאו – נוטל בשבועה (עפ"י רב האי גאון, בר"ן; רמב"ם שלוחין ז, ו; מאירי).
ויכול ליטלו אף קודם שכלה הזמן שקצבו לעיסקא (רמב"ם ושאר פוסקים – מובא ברמ"א י"ד קעז, לא. וערמב"ן ור"ן להלן קט.).

ומסתבר שאין בעלי חוב של מקבל גובים אותו (ר"ן).
ב. כתב הרמב"ן – שלא כסברת הראב"ד – שדין זה אמור גם אם אין העוסק מקבל שכר טירחה כפועל, אעפ"י כ לעולם סתם עסק חציו מלוה וחציו פקדון וההפסדים מתחלקים חצי חצי, ולפיכך נותן מן היתומים מחצה [אלא שמשום רבית אמרו חכמים שבאופן זה הרווח יתחלק שני שלישים למקבל ושליש לבעל המעות. אמנם אם התנו במפורש שהמקבל יטול רק חצי מהרווח – אזי אין לו בהפסד אלא שלישי].

ג. אם המקבל הוציא מהכסף לצרכיו ואחר כך נתעסק בשלו והרוויח – הריהו נידון כמתעסק בכספי העסק ויחלוקו (מאירי קה. בשם גדולי המפרשים).

דפים קד – קה

רמט. א. 'עסק' שנעשה בשני שטרות, כל שטר על חלק אחר מהסחורה שבעסק, וכן שתי עסקות שנעשו בשטר אחד – האם חישובי הרווח וההפסד מתקזזים ונעשים כאחד, או מחשבים כל אחד לעצמו?
 ב. מקבל העסקא שהפסיד בתחילה ולא הודיע לנותן העסקא, ומילא את הקרן ושוב הרויח בעיסקא – האם חישוב ההפסד נעשה בנפרד (ונושא בו הנותן בחצי ממנו), או הפסד הקרן מתמלא תחילה מן הרווחים של העיסקא, ורק אח"כ מתחשבים ברווח הנותן?
 ג. שנים שקבלו להתעסק בעסק של אדם שלישי, והרויח העסק – האם יכול אחד מהם לחזור באמצע הזמן?
 א. אמר רבא: חישוב הרווח וההפסד בעסק נעשה לפי השטרות, ולא לפי העסקות. ונפקא מינה לדינא, שסתם עסקא הנותן נוטל שלישי בשכר ומפסיד חצי מן ההפסד (כדלעיל סח).

ב. מקבל עיסקא שהפסיד וטרח ומילאו והרויח בלא להודיע לנותן על ההפסד, אמר רבא: תחילה ימולא הקרן מן הרויח, וברווח הנותן יחלקו כפי תנאם, שאומר לו הנותן: זה שטרחת למלאותו ולא הודעת לי, למען שמך הטוב עשית ועל דעת מילוי הקרן טרחת (שאם לא כן, למה לא הודעתני מתחילה).
 א. ואם הודיעו מתחילה – מתחשבים בהפסד בפני עצמו וברווח בפני עצמו, שהרי יכול לומר איני חפץ להמשיך להתעסק אלא בתנאי שניחשב ההפסד והרווח לחוד (עפ"י חרושי הר"ן. ואין ברורה כוונתו אם רק כשאמר לו זאת בפירוש הדין כן, או די בהודעה גרידא שנפרש דבריו כהתחלה חדשה. ובמאירי מפורש כהצד הראשון [או יתכן גם כשתם הזמן והודיעו על ההפסד ונשארו אצלו במקרה וחזר והרויח]. וכן נקט בחזון איש. ועכ"פ נראה שאם הדעת נותנת שגם המקבל לא חפץ לבטל העסק לאחר ההפסד, ודאי מחשבים הכל כאחת).
 ב. אם עירב ממון אחר לעסק ואז הרויח, יש אומרים שהדין שוה ויש אומרים שבוה מחשבים את הרווח לעצמו (כן נקט המאירי. וע' בשיטמ"ק מהר" יהונתן ור"ח).
 ג. יש מפרשים דין זה אף כשנשלם זמן העסק, כל שלא הודיעו על ההפסד והמשיך הלאה והרויח – אין מתחשבים באותו הפסד (עפ"י הר" יהונתן ורמ"ך בשיטמ"ק).

ג. שנים שקיבלו עיסקא לזמן מסוים, אין אחד מהם חוזר בו ללא הסכמת השני, שהקרן והרויח של כל אחד משועבדים לשניהם. וגם אם יאמר הלה אטול את חלקי עתה ואם יחול הפסד בשאר, אשא עמך ואשלים הקרן – שיכול זה לטעון, מזלם של שניים עדיף.

המקבל עסקא יחידי – כתבו התוס' שפשוט הדבר שיכול לחזור באמצע, כדין שכיר החוזר באמצע היום, ונוטל שכר עיסוקו עד לאותה שעה (תורא"ש), אבל נותן העסקא אפשר שאין יכול לחזור בו וליטול אפילו 'חצי הפקדון' שיש לו בה – שנתן למקבל זכות והשליטו להשתכר בו עד תום הזמן. וכן דעת הר"ן.

ואולם במאירי נראה שהמקבל עסק אינו כפועל אלא כעין שותף ונשתעבד להתעסק עד כלות הזמן – אלא אם רואים שאין רווח בעסק זה או שהשהייה רק מפסדת. וכ"מ בפירוש הר' יהונתן, שאין יכול לחזור בתוך הזמן ולחלוק הרווחים (וכ"כ הר"ד קט: לענין שתל). ודעת הקצות-החשן (קעו סק"ח) שאף להתוס' אי אפשר ליטול הרווחים באמצע, שהרווח משועבד לעיסקא. ובגתיות המשפט חולק וסובר שהואיל ומפסיק להתעסק הרי שוב לא יוצר הפסד ועל כן אין הרווח נצרך למלא ההפסד ויכול ליטולנו כבר עתה.